

УДК 321.01:316.42:338.124

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-5\(10\)-1357-1369](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-5(10)-1357-1369)

Зенкін Михайло Васильович кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політичної теорії, Навчально-науковий інститут гуманітарних і соціальних наук, Національний технічний університет "Дніпровська політехніка", м. Дніпро, <https://orcid.org/0000-0002-9824-629X>

Кулик Віталій Олександрович старший викладач кафедри політичних технологій, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

Саламаха Ігор Павлович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та інформаційної діяльності, Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, <https://orcid.org/0000-0002-4191-5800>

ДЕМОКРАТИЧНІ І АВТОРИТАРНІ РЕЖИМИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ І ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

Анотація. Дослідження в статті присвячене особливостям функціонування демократичних та авторитарних політичних режимів в умовах соціальних та економічних криз. Соціально-економічні проблеми, зокрема фінансові кризи, пандемія, війна, різні політичні процеси по-різному впливають на ефективність управління та стійкість політичних систем будь-якої країни світу. Демократичні режими, які ґрунтуються на принципах участі громадян, відкритості та політичному плюралізмі, як правило, мають гнучкі механізми реагування на зовнішню небезпеку, однак часто можуть зіштовхнутися зі складнощами, які унеможливають вчасно й ефективно приймати рішення через надмірну бюрократію, необхідність узгодження певних питань між різними гілками влади та існування різноманітних політичних інтересів, які спричиняють затримку розвитку держави в умовах кризи. Авторитарні режими, які ґрунтуються на централізованому управлінні, відзначаються швидшою реакцією в період складних ситуацій, проте часто це супроводжується обмеженням прав і свобод громадян, цензурою та різними негараздами.

У статті розглядаються процеси, які визначають, як політичні режими реагують на кризи з погляду ефективності, легітимності та здатності до самозбереження, досліджується приклад країн із різними формами правління, котрі пережили кризу. Дослідники проводять аналіз з точки зору того, чи сприяють кризи переходу від одного режиму до іншого, і наскільки стійкими є демократичні інститути в умовах конфліктів та соціальної нестабільності. В

рамках цього зроблено висновки, що демократичні режими, хоча й вразливі до популізму та внутрішніх протиріч у складний для себе період, однак здатні відновлюватися завдяки інклюзивним механізмам участі громадян і прозорості влади, в той час як авторитарні режими часто вдаються до репресивних методів з метою утримання контролю, яким забезпечується стабільність в державі, однак призводить до глибших соціальних потрясінь на тривалий період. Таким чином, соціальні та економічні кризи виступають не лише викликом, а й своєрідним тестом на життєздатність політичної системи та її можливість адаптуватися до нових умов без втрати базових цінностей і довіри з боку суспільства.

Ключові слова: політичні режими, демократія, авторитаризм, соціальна криза, політична стабільність, політична система, політична адаптація, перехідні режими.

Zienkin Mykhailo Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History and Political Theory, Educational and Scientific Institute of Humanities and Social Sciences, Dnipro University of Technology, Dnipro, <https://orcid.org/0000-0002-9824-629X>

Kulyk Vitalii Senior Lecturer at the Department of Political Technologies, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, <https://orcid.org/0009-0005-0562-2233>

Salamakha Ihor Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law and Information Activities, Ukrainian National Forestry University, Lviv, <https://orcid.org/0000-0002-4191-5800>

DEMOCRATIC AND AUTHORITARIAN REGIME IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC CRISIS

Abstract. The study in the article is devoted to the peculiarities of the functioning of democratic and authoritarian political regimes in conditions of social and economic crises. Socio-economic problems, in particular financial crises, pandemics, wars, various political processes, have different effects on the efficiency of governance and the stability of political systems of any country in the world. Democratic regimes, which are based on the principles of citizen participation, openness and political pluralism, as a rule, have flexible mechanisms for responding to external threats, but they can often face difficulties that make it impossible to make timely and effective decisions due to excessive bureaucracy, the need to coordinate certain issues between different branches of government and the existence of various political interests that cause a delay in the development of the state in conditions of crisis. Authoritarian regimes, which are based on centralized

management, are characterized by a faster response in times of difficult situations, but this is often accompanied by restrictions on the rights and freedoms of citizens, censorship and various misfortunes.

The article examines the processes that determine how political regimes respond to crises in terms of effectiveness, legitimacy, and self-preservation, examining the example of countries with different forms of government that have survived the crisis. The researcher analyzes whether crises facilitate the transition from one regime to another, and how resilient democratic institutions are in conditions of conflict and social instability. Within this framework, the conclusions are drawn that democratic regimes, although vulnerable to populism and internal contradictions in difficult times for themselves, are able to recover thanks to inclusive mechanisms of citizen participation and transparency of government, while authoritarian regimes often resort to repressive methods in order to maintain control, which ensures stability in the state, but leads to deeper social upheavals in the long term. Thus, social and economic crises act not only as a challenge, but also as a kind of test of the viability of the political system and its ability to adapt to new conditions without losing basic values and trust from society.

Keywords: political regimes, democracy, authoritarianism, social crisis, political stability, political system, political adaptation, transitional regimes.

Вступ. У сучасному світі жодна політична система не застрахована від викликів, які несуть із собою соціальні та економічні кризи. Ці обставини вказують на проблеми не лише повсякденного життя громадян, але й на стійкість та ефективність державного управління. В рамках цього на перший план виноситься питання щодо реагування та адаптацію до нових умов демократичних та авторитарних режимів, а також збереження їх легітимності в суспільстві, не зважаючи на проблеми, які виникають.

Демократичні режими, які ґрунтуються на свободі слова, відкритості рішень та участі громадян, здатні мобілізувати ресурси суспільства, однак часто втрачають стійкість через складні механізми ухвалення рішень. Натомість авторитарні системи діють швидко та рішуче, при цьому обмежуючи права і свободи своїх громадян. Саме порівняльний аналіз цих моделей в умовах соціальної та економічної кризи дозволяє краще зрозуміти, яка форма правління є більш ефективною, стабільною та здатною забезпечити розвиток навіть у найскладніших обставинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання демократичних та авторитарних режимів в умовах соціальних та економічних криз активно досліджується як у вітчизняному так і в міжнародному правовому просторі. У фокусі досліджень перебувають особливості конституційного устрою, механізми забезпечення прав людини та баланс між безпекою й свободою в період надзвичайних ситуацій. Особлива увага приділяється аналізу правових механізмів обмеження конституційних прав і свобод у

кризовий період, їх відповідності принципам верховенства права, а також ризикам концентрації влади в руках виконавчих органів під приводом забезпечення стабільності. Саме тому це питання має неабияку вагу в науковому колі. В рамках цього необхідно виокремити праці В. Пустовар [6], М. Блескеткіної [1], А. С. Магдич [4], О. Воронова разом із С. Марушек та М. Пугачовим [10], А. Гапоненка [3], К. Тшонковські [8] та інших.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті політичні режими все частіше зіштовхуються з глибокими соціальними та економічними кризами, які загрожують не лише стабільності держави, але й самому існуванню демократичних інститутів. Пандемія COVID-19, повномасштабні військові конфлікти, енергетичні та фінансові кризи, зростання соціальної нерівності й поляризація суспільства — все це актуалізує необхідність переосмислення моделей державного управління та ролі політичного режиму в ефективному подоланні загроз, які надходять ззовні. За таких умов особливої ваги набуває аналіз здатності демократичних і авторитарних режимів забезпечувати соціальну стабільність, ефективне управління, дотримання прав і свобод громадян, а також легітимність влади у кризовий період. Зважаючи на зростання чисельності демократичних держав, які знаходяться у стані кризи, дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним з точки зору сучасних політичних трансформацій та пошуку моделей стійкого й збалансованого розвитку. В рамках цього, вивчення реакцій впливу різних соціально-економічних проблем на типи політичних режимів дозволяє не лише глибше осмислити їхню природу, а й виробити практичні рекомендації з метою збереження демократії, верховенства права та інституційної стійкості у складних геополітичних умовах.

Метою статті є дослідження процесів, які визначають, як політичні режими реагують на кризи з погляду ефективності, легітимності та здатності до самозбереження, досліджується приклад країн із різними формами правління, котрі пережили кризу.

В процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціально-правових методів, зокрема метод аналізу, синтезу, індукції та дедукції були використані для узагальнення підходів що стосуються оцінки ефективності, легітимності та спроможності до самозбереження демократичних і авторитарних режимів в умовах соціальних та економічних криз. Порівняльно-правовий, інституційно-структурний та статистичний методи дозволили дослідити особливості національних і міжнародних механізмів кризового реагування; джерельну базу вітчизняні нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, угоди, наукові дослідження.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації та зростання взаємозалежності економічних і політичних систем політичні інститути стають ключовим фактором забезпечення як економічної стабільності, так і національної безпеки. Продуктивність їхньої роботи визначає не лише

здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, а й формує базис для тривалого й збалансованого економічного зростання. Разом з тим багато країн, зокрема й Україна, зіштовхуються з обмеженою інституційною спроможністю, поширеною корупцією та соціально-економічними проблемами, які підривають довіру до владних структур і знижують інвестиційну привабливість держави [6, с. 99].

Формування державно-правового режиму тісно пов'язане з історичними умовами розвитку конкретної країни та ключовими подіями, що визначали траєкторію її політичного становлення. Для глибшого розуміння цього процесу доцільно звернутися до витоків державності. Початкові форми демократії спостерігалися ще за античних часів. Зокрема, становлення афінської демократії відбулося після завершення греко-перських війн. Основними ознаками демократичного устрою в Афінах були рівність громадян перед законом, право на участь у виборах та обіймання державних посад, можливість звернення до суду й участь у прийнятті важливих рішень у внутрішній та зовнішній політиці. Афіняни пишалися належністю до своєї держави, ставши показником громадянської активності та участі. Натомість виникнення авторитарних режимів часто було пов'язане з необхідністю централізованого управління відповідати на соціально-економічні виклики. У Давній Месопотамії, наприклад, проблеми в аграрному секторі стали поштовхом до посилення влади, централізації, виникнення работоргівлі та придушення протестних рухів. В багатьох античних державах авторитарні лідери ототожнювали себе з божественними істотами, встановлюючи абсолютну владу.

У сучасному світі переважна більшість країн дотримуються демократичного курсу, хоча у деяких державах ще зберігаються елементи авторитаризму. Наприклад, американська демократія продовжує розвиватися в еволюційній формі, удосконалюючи механізми взаємодії між державою та громадянами. У Канаді помітний високий рівень співпраці між урядом і суспільством, що забезпечує прозорість і відповідальність влади перед народом, сприяючи соціальному розвитку.

Сучасні державно-правові режими є результатом тривалого історичного процесу. І демократія, і авторитаризм продовжують еволюціонувати у світовому масштабі. Проте, з огляду на глобальні процеси, можна припустити, що демократичні моделі поступово витіснятимуть ті режими, які обмежуватимуть основоположні права та свободи людини [1]. Питання взаємозв'язку між демократією та рівнем економічного розвитку країни вже тривалий час є предметом активних наукових обговорень. У 1950–60-х роках домінувала теорія модернізації, згідно з якою економічний поступ автоматично сприяв демократичним перетворенням. У межах цієї концепції вважалося, що чим вищого рівня економічного розвитку досягає суспільство, тим більша ймовірність того, що воно перейде до демократичного устрою [4, с. 12].

Вітчизняний дослідник О. Ткач зазначає, що економічний розвиток зменшує вірогідність перетворення демократії на авторитаризм. Це пов'язано з тим, що стабільність економіки сприяє підвищенню добробуту громадян, зниженню соціальної напруги та зростанню довіри до демократичних інституцій. За таких умов суспільство менш схильне підтримувати авторитарні зміни як засіб швидкого «виправлення» ситуації, а сильна економіка формує середній клас — носія демократичних цінностей, котрий зацікавлений у збереженні політичних свобод і прозорих правил гри.

Автори наголошують, що спалах пандемії вплинув на всі елементи демократії, від виборів та верховенства права до надзвичайно непропорційного обмеження свобод зібрань та пересування. Демократичні та авторитарні режими стали наглядним прикладом того, як успіхи та недоліки впливають на протистояння пандемії, однак громадяни авторитарних держав мали обмежені можливості впливати на ситуацію, що склалася. Внаслідок пандемії низка держав — незалежно від форми правління, економічного рівня чи демографічних ознак — опинилися в складних політичних умовах, з посиленням расової, етнічної та гендерної нерівності, яка підвищує ризики тривалих негативних наслідків. Особливо сильно постраждала прозорість як один із ключових принципів демократичного врядування [9, с. 176].

Вітчизняний аналітик Ю. Мироненко, вказує, що починаючи від 24 лютого 2022 року в історії світу відкривається нова сторінка, яка не лише зафіксувала остаточний злам світового порядку, але й фактично закріпила конфлікт двох світів. Війна в Україні стала уособленням боротьби демократії проти автократії. У війну втягнутий весь військовий арсенал як країн демократичного світу, так і автократичних режимів, таких як росія, Білорусь, Іран, котрі сприяють розгортанню військових дій з більшою силою [5].

Група дослідників наголошує на тому, що економічні кризи впливають на світову економіку, становлячи невід'ємну складову її розвитку. Еволюція моделей економічного зростання безпосередньо впливає на динаміку та особливості перебігу кризових явищ. У періоди формування ринкових відносин міждержавні економічні зв'язки були незначними, тому кризи здебільшого мали локальний, нетривалий характер. Проте сучасна глобалізація та розвиток відкритої економіки призвели до трансформації причин і наслідків економічних змін, які все частіше почали набувати масштабного характеру, виходячи за межі національних кордонів. Така ситуація потребує переоцінки підходів економічної науки до аналізу причин, механізмів поширення, ознак і наслідків глобальних криз. В умовах глобалізованого світу кризи дедалі глибше занурюються в економічну, науково-технічну та політичну сфери, охоплюючи все більше країн і регіонів, порушуючи їх звичний розвиток. Саме цим пояснюється сталий інтерес міжнародної наукової спільноти до всебічного вивчення феномену економічних криз [10].

Хоча демократію і називають універсальною моделлю політичного режиму, проте ефективність економіки не обов'язково сприяє демократії.

Натомість у демократичному суспільстві влада може виступати обмежуючою противагою політичній. Як показує практика, на первісних етапах тоталітарні та авторитарні політичні системи можуть забезпечувати собі економічне зростання за рахунок повного чи абсолютного контролю над економікою. Варто відзначити, що на рівень економічного добробуту впливають ціннісні установки громадян, які формують відчуття міжособистісної довіри, задоволеності та компетентності. Цей аспект притаманний саме демократичному режиму. Позитивне економічне становище веде до підвищення рівня освіченості суспільства. Економічний розвиток є також основою розподілу ресурсів серед різних соціальних груп, полегшуючи вирішення конфліктів і сприяючи досягненню компромісу. Разом з тим, економічний розвиток веде до розвитку середнього класу, який є рушійною силою процесу демократизації [3, с. 165].

Беззаперечно, вплив економіки на розвиток демократичного режиму значний і залежить від низки зовнішніх та внутрішніх факторів. Часто економічна свобода виступає фундаментом для утвердження політичних свобод, адже формує середовище, в якому громадяни мають змогу реалізовувати свої можливості, захищати власні інтереси та брати участь у прийнятті зважених та дієвих рішень. Наявність конкуренції, приватної власності та відкритого ринку сприяє формуванню активного громадянського суспільства, здатного контролювати владу та забезпечувати її прозорість і підзвітність. У свою чергу, демократичні інститути забезпечують стабільність функціонування, правовий захист та справедливий розподіл можливостей. Таким чином, між економічною свободою та демократією існує взаємозалежність, яка за сприятливих умов може зміцнювати обидві сфери.

Науковець Конрад Тшонковскі зауважує, що антикризові заходи, впроваджені на державному рівні у сучасних умовах, показують значний рівень ефективності. Саме тому доцільно не лише продовжувати їх реалізацію, а й послідовно інтегрувати їх в усі ключові галузі економіки з метою забезпечення стійкого розвитку та підвищення адаптивності держави до кризового періоду [8].

Що ж стосується авторитарного режиму, що тут доцільно вказати, що авторитарний режим має інституційну гнучкість для запровадження жорстких, непопулярних, але швидких заходів у відповідь на кризові умови. Уряди використовують надзвичайні повноваження, обмежуючи свободу, посилюючи контроль над інформаційним простором. Загалом такий підхід сприяє зниженню соціальної напруги на старті кризи та запобіганні масовим протестам.

Вітчизняна дослідниця І. Панова говорить, що авторитарні режими сьогодні є однією з найсерйозніших загроз для безпеки демократичних держав Європи та Азії. У 2014 році Російська Федерація порушила усталені міжнародні норми, здійснивши анексію території в Європі, що стало прикладом зневаги до міжнародного права. Особливу загрозу для відкритих демократичних суспільств, що функціонують на засадах прозорості та підзвітності,

становить застосування росією елементів гібридної війни, що передбачає використання прихованих операцій, дезінформації та політичного тиску. Поряд із цим Китай, хоча й відзначається стриманішою тактикою, все ж таки проявляє авторитетність у Південно-Китайському морі шляхом мілітаризації штучних островів, відмові від міжнародного арбітражу та посиленні прикордонного протистояння з Індією.

Військова загроза з боку авторитарних держав має довготривалий характер і чітко простежується в міжнародній політиці після завершення Холодної війни. У риториці керівництва Росії та Китаю наявні мотиви невдоволення західноцентричним міжнародним порядком, прагнення відновити або здобути статус великої держави, а також страх перед впливом і поширенням західних демократичних цінностей. Ці наративи значною мірою зумовлені природою їхніх авторитарних політичних систем. Наукові дослідження послідовно демонструють, що демократичні держави, як правило, мають лояльні відносини з іншими демократіями порівняно з автократіями. Це вказує на вищу схильність авторитарних режимів до агресивної зовнішньої політики. Крім того, серед країн, які є учасниками міжнародних угод з регулювання правил ведення війни, саме демократичні режими частіше дотримуються цих норм, на відміну від авторитарних.

Окрім застосування відкритого примусу, авторитарні держави активно вдаються до більш витончених стратегій впливу, спрямованих на трансформацію інтелектуального середовища демократичних суспільств у спосіб, що сприяє реалізації їхніх геополітичних інтересів. Одним із механізмів такого впливу є формування сприятливого ставлення серед представників інтелектуальних та політичних еліт за допомогою як відкритих, так і прихованих засобів. До таких заходів належать фінансування наукових і освітніх установ, створення дослідницьких центрів, а також активне політичне лобювання з метою впливу на прийняття рішень у вищих ешелонах влади. Ще однією тактикою є придушення незалежної преси при одночасному заохоченні та підтримці лояльних медіа-структур. Також широко застосовується створення альтернативних інформаційних каналів, призначених для поширення пропагандистських наративів і дезінформації, що підриває довіру до традиційних демократичних інституцій.

Авторитарні режими використовують військові загрози, примус та інструменти впливу з метою зміни поведінки інших держав через реалізацію конкретних політичних рішень. Проте їхні амбіції не обмежуються цим: вони прагнуть послабити ліберальні демократії загалом, підриваючи їхню ідеологічну привабливість, дестабілізуючи демократичні зміни та, водночас, зміцнюючи власні політичні позиції на міжнародній арені.

Суперництво між авторитарними та ліберально-демократичними державами відбувається не лише у двосторонніх відносинах, а й у сфері глобального

формування норм і цінностей. Це протистояння можна охарактеризувати у двох ключових вимірах. Перший — негативний: авторитарні держави намагаються дискредитувати ліберальну демократію, вказуючи на економічні труднощі країн Заходу та повільний розвиток демократичних систем. У своїй риториці вони називають демократію як нестабільну, неефективну та схильну до хаосу політичну модель.

Другий вимір полягає в просуванні альтернативних норм, покликаних замінити ліберальні засади, що обмежують дії авторитарних режимів та ставлять під сумнів їхню легітимність. Із зростанням сили та впевненості авторитарні держави дедалі активніше втілюють у зовнішній політиці власні ідеологічні принципи, до яких належать мажоритаризм, абсолютний суверенітет, централізація виконавчої влади, ревізійні трактування історії та персоналізоване лідерство. Такі держави демонструють низьку прихильність до поваги прав людини і верховенства права та схильні до експорту авторитарних практик і ідеологем.

Розповсюдження цих практик може охоплювати широкі регіональні простори. Авторитарно орієнтовані інтеграційні об'єднання, зокрема Шанхайська організація співробітництва (ШОС) та Євразійський економічний союз (ЄЕС), формують основу для неліберальної взаємодії. Наприклад, вони дозволяють екстрадицію осіб за політично вмотивованими звинуваченнями — практики, яка є неприйнятною в межах таких утворень, як Європейський Союз. Крім того, утворення на кшталт СНД та ШОС створюють псевдонаглядові органи для моніторингу виборів, які фактично легітимізують фальсифікації, суперечачи оцінкам міжнародних спостерігачів. Це є показовим прикладом нав'язування авторитарних норм у міжнародній практиці [7, с. 52].

На нашу думку, дослідження впливу соціальної та економічної кризи на авторитарні та демократичні режими доцільно розглядати на основі функціонального порівняння (Таблиця 1).

Таблиця 1

Вплив економічних і соціальних криз на демократичний та авторитарний режими

Особливості	Авторитарний режим	Демократичний режим
Політична стабільність	Характеризується репресіями, цензурою, силовим контролем. До прикладу в Туреччині встановлений авторитарний режим зберіг підтримку навіть під час економічної кризи завдяки централізованому управлінню та контролю медіа.	Залежить від інституційної спроможності та громадянської довіри. Станом на 2024 рік в країнах ЄС, зокрема Франції та Великобританії, спостерігався популістський поворот через економічні складнощі.

Особливості	Авторитарний режим	Демократичний режим
Економічна адаптивність	Характеризується обмеженням санкцій, корупцією, низькою довірою інвесторів. Внаслідок високих тарифів, введених США, глобальний економічний ріст знизиться із 3,3% у 2024 до 2,8% у 2025.	Гнучкість економічної політики, доступу до кредитів МВФ та інвестицій. Накопичення високих державних боргів. Підвищення відсоткових ставок обмежують можливості для стимулювання економіки.
Соціальні протести	Характеризуються жорстким придушенням (прикладом є Іран, М'янма), що призводить до ескалації напруги. У Венесуелі економічна криза призвела до гуманітарної катастрофи, що ще більше загостило соціальну напруженість.	Протести є легітимною формою висловлення, які часто призводять до реформ чи змін влади. У 2024 році в Індії спостерігався відновлений студентський активізм через бюджетні скорочення та зміни законодавства.
Рівень довіри до влади	Характеризується низьким рівнем довіри, що ґрунтується на страху або примусі. Високі тарифи США на китайські товари досягли 115% і як наслідок призвели до економічної напруги та зниження довіри до влади в авторитарних країнах.	Є нестійкою, однак існують механізми підзвітності (ЗМІ, опозиція, вибори). У 2024 році в країнах ЄС простежувався популістський поворот через економічні труднощі.
Міжнародна підтримка	Обмежена, не чітко виражена. Однак, незважаючи на це присутні часті випадки міжнародної ізоляції. Так, високі тарифи США на китайські товари досягли 115%, призвівши до економічної напруги та зниження міжнародної підтримки для авторитарних країн.	Характеризується підтримкою з боку міжнародних організацій, програмою допомоги, вкладення інвестицій. Разом з тим, високі державні борги та підвищення відсоткової ставки обмежують можливості для стимулювання економіки.
Реакція на кризу держав	Централізована, репресивна. У Венесуелі економічна криза призвела до гуманітарної катастрофи, що ще більше загостило соціальну напруженість.	Заснована на прозорості, розподілі повноважень, участі експертів. У 2024 році в країнах ЄС простежувалися популістські настрої через економічні складнощі.
Приклади держав з авторитарним та демократичним режимом	Росія – санкції, ізоляція; Іран – інфляція, репресії; Білорусь – протести, цензура; Венесуела – гуманітарна катастрофа, загострення соціальної напруженості.	Південна Корея – стабілізація відносин в суспільстві шляхом впровадження демократії; Польща – соціальні дебати ЄС; Чилі – реформа шляхом референдуму; Індія – відновлення студентського активізму через бюджетні скорочення та зміни законодавства.

Джерело: систематизовано авторами на основі наукових досліджень [2]

Демократичні режими, спираючись на принципи відкритості, прозорості та участі громадян у прийнятті рішень, зазвичай втілюють комплексну систему реагування на кризи, яка включає соціальний діалог, експертну оцінку та баланс інтересів різних груп. Це дозволяє формувати більш легітимну й тривалу політику виходу з кризи. Авторитарні режими, навпаки, мають змогу оперативно мобілізувати ресурси й запроваджувати антикризові заходи в короткий термін завдяки концентрації влади в руках обмеженого кола осіб. Проте, за відсутності широкої громадської участі та контролю, такі заходи часто характеризуються нестачею ефективного зворотного зв'язку й ризиком прийняття рішень, що не відповідають реальним потребам суспільства.

У цьому контексті ефективність антикризової політики значною мірою залежить не лише від швидкості реагування, а й від здатності політичного режиму забезпечити довіру громадян, легітимність дій держави та сталу соціально-економічну інтеграцію. Інтеграція перевірених антикризових механізмів у всі сектори економіки є необхідною умовою, яка сприяє зменшенню соціальної напруги, стабілізації внутрішнього ринку та формуванню передумов для посткризового відновлення незалежно від типу політичної системи.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що соціальні та економічні кризи по-різному впливають на функціонування демократичних і авторитарних політичних режимів. Авторитарні режими, як правило, характеризуються вищим рівнем політичної стабільності під час криз за рахунок централізованого управління, репресивного апарату та обмеження свобод. Проте така стабільність є поверхневою та супроводжується високим рівнем соціального напруження, дефіцитом довіри до інституцій та значною вразливістю до зовнішньоекономічних викликів.

Демократичні режими, попри більшу відкритість до громадського тиску та протестів, мають кращу інституційну спроможність адаптуватися до змін, реалізовувати гнучку економічну політику та отримувати підтримку від міжнародних організацій. Проте високий рівень поляризації, поширення популізму та економічна нерівність становлять виклики для стійкості демократій у майбутньому.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності поглибленого аналізу того, наскільки ефективною є зовнішня підтримка демократичних інституцій у періоди кризових явищ. Зокрема, варто дослідити вплив міжнародної політики, економічних санкцій, програм технічної допомоги та безпекових ініціатив на стабільність демократій. Також актуальним є вивчення здатності як демократичних, так і авторитарних режимів адаптуватися до затяжних або повторюваних криз — економічних, соціальних, екологічних чи енергетичних. Особливу увагу слід приділити виявленню ключових структурних чинників, які забезпечують життєздатність політичних систем або, навпаки, спричиняють їх трансформацію.

Література:

1. Бесклеткіна М. Ю. Особливості державно-правових режимів у сучасних умовах [Електронний ресурс] / М. Ю. Бесклеткіна. – 2022. – Режим доступу: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a480f9b-baf7-4da5-8d57-1f3c761e81b0/content>
2. Expanding and protecting freedom around the world [Електронний ресурс]. – Freedom House. – Режим доступу: <https://freedomhouse.org>
3. Гапоненко В. Демократія як універсальна модель політичного режиму: міф чи реальність? / В. Гапоненко // Наукові записки. – 2018. – № 4(54). – С. 161–172. – Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gaponenko_demokratia.pdf
4. Magdich A. S. Democratization and Economic Growth: Theoretical Aspect / A. S. Magdich // *Academic Review*. – 2016. – № 2. – С. 45.
5. Мироненко Ю. Війна світів. Битва демократії та автократії [Електронний ресурс] / Ю. Мироненко. – 2023. – Режим доступу: <https://sdplatform.org.ua/blogs/waroftheworld>
6. Пустовар В. Роль політичних інститутів в системі економічних відносин та безпеки / В. Пустовар // Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. – 2024. – № 4(76). – С. 98–103. – Режим доступу: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/4568/4876>
7. Панова І. О., Багінська А. В. Теоретичні основи дослідження авторитаризму як виклику міжнародному порядку / І. О. Панова, А. В. Багінська // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – 2023. – № 17. – С. 49–55. – DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-05>
8. Тшонковскі К. Вплив фінансової кризи на економіку країни / К. Тшонковскі // *Економіка і суспільство*. – 2023. – № 55. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-64>
9. Ткач О. Згоргання демократії як небезпека повернення до авторитаризму / О. Ткач // Політичні дослідження. – 2021. – № 2. – С. 170–185. – Режим доступу: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Tkach.pdf>
10. Воронова О., Марущак С., Пугачов М. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав / О. Воронова, С. Марущак, М. Пугачов // *Економіка і суспільство*. – 2023. – № 51. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>

References:

1. Beskletkina, M. Yu. (2022). Osoblyvosti derzhavno-pravovykh rezhymiv u suchasnykh umovakh [Peculiarities of state and legal regimes in modern conditions]. Electronic resource. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8a480f9b-baf7-4da5-8d57-1f3c761e81b0/content> [in Ukrainian]
2. Freedom House. (n.d.). Expanding and protecting freedom around the world. Electronic resource. Retrieved from <https://freedomhouse.org> [in English]
3. Gaponenko, V. (2018). Demokratiiia yak universalna model politychnoho rezhymu: mif chy realist? [Democracy as a universal model of political regime: myth or reality?] *Naukovi zapysky*, 4(54), 161–172. Retrieved from https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gaponenko_demokratia.pdf [in Ukrainian]
4. Magdich, A. S. (2016). Democratization and Economic Growth: Theoretical Aspect. *Academic Review*, (2), 45. [in English]
5. Myronenko, Yu. (2023). Viina svitiv. Bytva demokratii ta avtokratii [War of the Worlds. The Battle of Democracy and Autocracy]. Electronic resource. Retrieved from <https://sdplatform.org.ua/blogs/waroftheworld> [in Ukrainian]
6. Pustovar, V. (2024). Rol politychnykh instytutiv v systemi ekonomichnykh vidnosyn ta bezpeky [The role of political institutions in the system of economic relations and security]. *Naukovi pratsi Mizhriieghionalnoi akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, 4(76), 98–103. Retrieved from <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/4568/4876> [in Ukrainian]

7. Panova, I. O., & Bahinska, A. V. (2023). Teoretychni osnovy doslidzhennia avtorytaryzmu yak vyklyku mizhnarodnomu poriadku [Theoretical foundations of the study of authoritarianism as a challenge to the international order]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriiia "Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm"*, (17), 49–55. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-05> [in Ukrainian]
8. Tshonkovskiy, K. (2023). Vplyv finansovoi kryzy na ekonomiku krainy [The impact of the financial crisis on the country's economy]. *Ekonomika i suspilstvo*, (55). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-64> [in Ukrainian]
9. Tkach, O. (2021). Zhortannia demokratii yak nebezpeka povnennia do avtorytaryzmu [The Collapse of Democracy as a Danger of Returning to Authoritarianism]. *Politychni doslidzhennia*, (2), 170–185. Retrieved from <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Tkach.pdf> [in Ukrainian]
10. Voronova, O., Marushchak, S., & Pugachov, M. (2023). Hlobalni finansovo-ekonomichni kryzy ta yikh vplyv na ekonomiku derzhav [Global Financial and Economic Crises and Their Impact on the Economy of States]. *Ekonomika i suspilstvo*, (51). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9> [in Ukrainian]